

CALIFORNIA-ko 1893

urteko Astekari eskualduna

Joan den mendean ezpeletar bulartsu batek, Goytino jaunak LOS ANGELES-en astekari bat fundatu zuen, eskuaraz dena, *California-ko Eskualherria* izenarekin.

1893 urtetik 1897 urtera iraun zuen, eta bere berri zerbait, hemen aipatu nai dugu; bai eta merezi laudorio eta oroitzapena egin nai, *Goytino* eta *Biscailuz* euskalzale bihoztuneri.

Urte guti lehenago, ESKUALDUNA astekaria Baionan atera zuen Etcheberri jaun batek, 1885 urtean. Beraz, Ameriketara sentitu zuten euskaldungoa hemen bezain laster. Los Angeles-ko paper eskualduna, berriez kanpo, hango eta hemengo eskualdunen arteko berrien gainera, ilearen (artilearen) merkatalgoen berri ematen du, zehetasun bitxi batzuekin. Komentarioak ere oso intresgarri dira, ordukoen ideien arabera; geienean konserbalariei ideiak, demokratikak sahies-tuz; bainan inñolaz ere, hemengo euskaldunen estiloko, orduan Euro-pakoak, gerla izigarri bat pasatuxeak ziran, karlostarrak geienak; eta ikusmoldea ere etzen zabalegi.

Hemen Europan gutik ezagutzen dute California-ko aldizkari hori; VINSON-ek bere *Bibliographie* aundian haren aipamena ekartzen du xoil-xoila, eta guti geiago jakiten da. Beraz pitxi bat da gure artekoentzat; Iohn Bilbaok ekarri micro-film batetik kopiak atera izan dira; bata Reno-NEVADAn dago, bestea Baionako *Musée basque* delakoan eta bestea Pariseko Bibliothèque nationale-an, uste onean bagaude.

Irakurleen atsegiñerako, zati batzu eman gogo ditugu; huna orai-koan, lehen numeroko tituloa eta GOYTINO buruzagiaren agur amultsua; gure ortografiara apur bat apailatua, deus aldakuntzarik batere gabe itzetan:

CALIFORNIA-ko ESKUALHERRIA

Berriketari Eskuaduna, aguertzen dena Larunbate guziez
Lib. 1. - N.º 1. - *Los Angeles*, CALIF. Uztailaren 15.^a. 1893

«ESKUALDUNERI!: Egun arguitaratzen dugu, lehen aldikotz,
»berri-ketari hau, gure herritarren onetan. Bertze nazione guziek be-

»ren kazetak badituzte eta gu hainbertze garelarik hedatuak Paci-
»fico-ko kostan, ezda yustu baizik yunta gaiten denak berri-ketari ba-
»ten medioz. Gure intresak —hemen bedere— igualtsuak dire eta
»gure mintzo ederraren medioz, bat bertzearen berriak yakiten ahal
»ditugu gure lekutik iguitu gabe.

»Paper hau aguertuko da astean behin. Bihotzaren erditik erre-
»gomendatzen dugu Herritar guzieri; laguntza arin batekin izanen
»dugu laster berri-ketari sano bat, eguiazki *eskualduna*, bai manerez
»eta bai sentimenduz. Gure indar guzia gure mintzo sakratutik heldu
»da. Gure Eskuara ederrari yarraikitzen guiren denboran, gure arra-
»za yonanen da edatuz eta emendatuz bazter guzietan.

»Sekulan baino geiago gure hizkuntze zaharra hari da hedatzen
»mundu izkinetan. Allemania-ko hiri nausian, Berlin-en Eskualdun
»paper bat, EUSKARA deitzen dena, aguertzen da ilabete guziez.
»Europa-sabant [Jakintsu] famatuenek' iskribatzen dute paper hortan
»eta hekien artikulua leituak dire plazerekin, erresuma guzietan.

»Ameriketan, kazeta eskualdunak sortzen ari dire —emeki bai-
»nan segurki—, Habana-ko herritarrek beren LAURAK BAT badute,
»Espainiako laur probentzietako semeen ohoretan. Baguira Califor-
»nian berean, bortz mila Eskualdun bederen. Bortzetarik batek paper
»hau harturik, CALIFORNIA-ko ESKUALHERRIA hedatuko da
»laster eta denbora laburrez berri-ketari aipatu bat izanen da.

»Hortakotz galdatzen dugu gure herritar guzien laguntza eta bo-
»rondate hona. Paper hau edatuz, gure sorleku maitea ohoratuko dugu,
»eta gure mintzo xoragarria.

»Edo hitz batez erraiteko: Eskualdunen eskuetan dugu CALI-
»FORNIA-ko ESKUALHERRIA uzten; non izanen da leku ohea-
»gokoan?—J. P. Goytino.»

EGILLEAREN ARKIBIDEA *Los Angeles*-etan: 330-New High Street. Barreatzaileen aurkibideak: *Los Angeles*-etan, Mr. M. Ordoqui, 300-Aliso karrikan. - Mr. D. Larrondo, 515-New High karrika. - Id. Mr. D. Hiriart, 312-Aliso karrika. - *San Francisco*-n: Mr. J. F. Yparraquirre, 1.312-Powell karrika. - *Tehachapi*-n: Mr. J. Iribarne. - *San Diego*-n: Mr. P. Etcheverry, 628/5 garren karrika.

Beste berri bitxi batzu emanen ditugu, nahiz yadaneko zahar di-
ran. Hala ere atsegin da, noizean behin, duela 80 urteko berri zenbait irakurtzea; orduko ikusmoldea oraingoarekin konpara leike eta ondo-
rioak atera, ezen gauza berri guti gertatzen da mundu motx huntan; *nihil novum sub sole*, zioten erromanoek, eta konparazione eta berdinkarazetik ezta guti ikasten. Bidenabar loria da, euskara eder eta jostakin horren iastatzea ere.

1893 urte hortan USA-n autespének eta eleziónéak pasatu be-
erriak ziran eta demokraták nagusi atera; bistan da gure GOYTINO
ezepletarrak (ESKUALHERRIA astekariaren buruzagia) ezdituela
geiegi maite; halaz ere, etzen itsu errabiatu horietakoa; beste sail
batean, Franzian errepublikano izatea ezdela kalte baitio eta elezio-
netan errepublikano prestu on bat autatzea komeni dala.

Huna HAN HEMENKA deitu sailatik, astekariaren 1 numeroan:

«Gure *amministrazione demokratak* (ezkerrak, USA-rako) ongi
»hainitz egin behar zuen. Ioan den elekzióné ieneraletan Demokra-
»tak arrangura ziren negozioak ez zirela xuxen johan, jendea pobre-
»tuz zohala, kapitalistek languilea iresten ari zutela eta faltadun ba-
»karrak, hekien arabera, Errepublikanoak.

»Martxoaren 4-an, 1893-an, Morde Grover CLEVELAND gure
»President deituak podorea eskuetan hartu du eta *amministrazione*
»guzia, orai *Demókrata* dugu maluruski (zorigaitzez). Kanbio horrek
»ezdu deus onik ekarri. Bazter guzietan jendea arrangura da; Ban-
»koak hesten ari dire han eta hemen, komertzioa arront eroria da,
»nehork ezdu ilea (artilea) erosi nahi eta hola seguituz gure Nazio-
»nea (USA) errekarat johan da.

»*Congress*-a bilduko da heldu den Aboztuaren 7-an Washington-en
»eta pensatzen dugu legue-eguiteek zerbait on eguinen dutela. Legue
»onen beharretan gara.

»...Panama-ko eskandalak ixildu dire; izpiritu guziak, heldu di-
»ren Deputatuen eleziónetaz okupatuak dire (Franzian); uda azke-
»nean Eskualherrian, gorriak eta xuriak batailatuko dire. Baxenaba-
»rren, M. Luis *Etcheverry* Mauleko deputatua, presentatuko da *Ber-*
»*doli* jaunaren kontra.»

[*Etcheverry* hori ESKUALDUNA astekari xuriaren fundazailea
izan zen.]

«Lapurdin halaber, jaun Diharassarry, Ortzazeko erretora eta
M. Harriague Hazparneko Mera borrokatuko dire.» [Diharassarry
hori eskal idazle on bat izan zen, *Maiatzeco ilabetea* deitu liburux-
ka xarmanki idatzi zuena, oker ezpanago. Hala ere, politikan buru
beroa izan zen eta saltsa maite; makurrak ere izateraiño bere buru-
zagiekin.]

Numero berean Espainiako berri bitxi batzu irakurtzen ditugu:

«ESPAINIAN.—Maiatzaren 29-an izan da Iruñian edo Pampa-
»lonan bilkura handi bat, aduanako leguen kontra. Prozesionean
»[Manifestazioan], bederen 4.000 presuna baziren, denak oiuka;
»Biba Nafarroa! Biba gure fueroak!»

«...Deputatu karlista don Campion (!), eskumikoz joa izan da
»beren lagunez, zeren izan baita Erreguinaren [Maria Cristina] bi-
»sitatez Madrillen.»

«...Don Lorenzo D... de Isla, abokat famatua, deitu dute berri-
»ki [izendatu dute] *Donostiako* alkate.»

«...Iruñian edo Pamplonan hasi dute Erotegui bat, kostako dena
»miliun bat pezeta.»

«...Parisen, Uztailaren 14-eko pesta arras tristeki pasatu da aur-
»ten. Berrikitan guertatu diren kasailek [Pariseko Poliza eta 3.000
»estudianten arteko borroka] jende zuhurra hoztu dute. Lehen aldi-
»kotz, Errepublikaren egun hortan, Parisanoek ezdute iluminazione-
»rik izan. Jendea uzkur [erabe-lotsati] zen karriketar atertzeko,
»beldurrez zerbait guerta. Bisai guziak [aorpegi] ilun ziren eta klarki
»agueri da Frantsesak ezdirela sobera kontent, egun hautan kapita-
»leko karriketan, Estudiantak jostatu diren manera itsusiez.»

«HAN HEMENKA.—Sukar beltza [Fiebre amarilla edo Vómito
»negro] fierki hari da Brasil-en. Santos-eko hirian, denbora apur
»huntan, 300 presuna hiltzen dire eritasun hortarik egun guziez. Gor-
»putzak ehorzteko ordez, botatzen dituzte itsasora eta baia guzia
»jende hilez estalia da. Usaina bera aski da pestearen hedatzeko.»

«Joan den ortzegunean baziren Alexandria-ko hirian 85 presuna
»kóleraz joak eta ospitaletan 40 hil dire eritasun hortarik egun har-
»tan. Gaiz beretik 5 presuna hil dire Toulon-eko hirian, egun berean.»

Bigarren numeroan GOYTINO zuzendari eta euskaldun letra-
dunaren bi bertsu bihotz altxazaile argitaratzen dira:

ESKUARA!

I

Oh eskuara maitea! azken urte hautan
Hedatzen ari zara mundu izkinetan.
Iakintsun handienek, asko lekuetan
Zaituzte irakusten beren Eskoletan.

II

Eta gu zure haurrak, zeruaz deituak
behar guinuke izan bihotz gabekoak
Behin hastiatzeko zure hitz goxoak?
Otoi beira guitzala hortarik Iinkoak.

Krime ikaragarri bat aipatuko dugu numero beretik, funtsean ikas dezagun, duela 80 urte orai baino airoskiago azaltzen zutela berri bat; eta gainerako berrietan, ikusteko, astekari realista bat egin zuela ezpeletarrak urrun, Ameriketan; hango eskualdun geieneri zoazkoten gaiak emanez, eta merkatalgoaz, ileaz, baratzetako zeren prezioaz mintzatuz. Ez oraiko gisan, baserritarreri bi sos inporta zaioten gai filosofikoak emanez, gisa ilun batean eta beren nekazalgo propioen gaiak ixilduz. Unibersitarioek eta intelektualek ere bere saila behar dutela, eta ez beti beiaz eta ikulluaz berbaegin; ...ados nago, bainan ez paper osoa jakindurizko artikuloz bete. Huna berria:

HERIOTZE ITSUSIA

«Ioan den larunbate goizean, Luca SCISCHI, gure hiriko italiano »bateg hil du tiroka bere andrea eta guero bere burua. Luca ezkon- »dua zen duela sei ilabete eta maiz kasailatzen zen (aserretzen zen) »bere andrearekin. Eguia erraiteko, ardura mozkorra zen.

»Ioan den astean, andrea franko izitua zen eta bizpahirur gaez »etxetik kanpo lo eguiten zuen, kusina (leengusina) baten etxean. »Larunbate goizean auzoek aditu zuzten hirur edo laur tiro eta be- »rehala poliziak ingurikatu zuen etxea. Ofizier bat sartu zelarik »etxean, harritu zen ikusirikan bi gorputz etzanak sukaldeko zolaren »gainean eta denak odolez estaliak. Luca-ren andreak bazuen haur »bat lehen ezkontzatik eta kreatura gaixo hura nigarrez han zagon »ahuspez amaren gorputzaren gainean.»

«Hirur urte baizik ez izanagatik, marraskaz zagon bere ama doha- »kabearen ondoan eta bixta horrek zituen, auzo guzien beguietarat »nigarrak ekarri. Astelehenean ehortzi dituzte bi gorputzak. Katoli- »koak izanagatik, Iaun apezpikuak errefusatu du Hilerrri katolikoan »ehorzteko permisionea. Luca SCISCHI aspaldi gure hirian bizi zen; »bazuen fortuna eder bat. Aditu dugu, bainan ezdugu uste eguia den, »apez arnegatu bat zela. Fama hori eguia baldin bada, miserableak »tristeki du, hain ongui hasi bizia akabatu. Utz dezagun pasatzerat »Iinkoaren yustizia!»

Eman dezagun orai beste berri ariñago bat:

«DOÑA EULALIA.—Doña Eulalia, Espainiako Infanta, Estados »Unidos-etara yina zena Espainiako Erreginaren partez [Maria Cris- »tina], itzuli da Madrillerat. Arras satisfos omen da errezebitu dugun »maneraz eta estonatu da gure Erresumaren (USA) handitasunaz eta »aberastasunaz.»

[Ospe aundiko izan zen Eulalia Infanta hori, adimendu argikoa, izpirituz liberala eta bai idazle ona ere, frantzesez. Bere *Memoires* deitu liburu famatuan, Madrilen Alfonso XIII bere ilobarekin eta haren aizpekin bereziki, Kortean izaten zituen asarrebideak kontatzen ditu libreki, gibelasmurik batere gabe; han Madrillen erdifeudal izpiritua zuten, eta Eulalia oso kurritua eta idekia zen. GOYTINOK kondatzen duen bidaia hortan preziski, konturatu zenean Cuba *beregain* utzi beharra zela, bakea sartzeko; eta adiarazi Gobernuari, *saltzea obe zela*, Madrillen arritu ziren eta aserretu; bainan Eulalia Infantak argi ikusi zuen.]

BESTE BERRI ILUN

«Bi guerlako untzi inglesak io dute bat bertzea Tripoliko herria- »ren aintzinean. *Victoria*, untzi *handiena* oso osoa urean galdu da »eta 450 mariñel, Amirala-rekin (Almirantea-rekin) ito dire. Bertze »untzia *Camperdown*, frango kolpatua da eta estatu txarrean. Ingle- »terra guzia doluan da. Ito den Almirantea, lord Tryron deitzen zen.»

Beste berri.—«Asian kólera fierki ari da. Meca-ko hirian, Errea- »roa-ren 25-ean, eritasun horrekin 452 presuna hil dire. Ioan den »aste-azkenean eritasun hortaz 15 presuna hil dire Toulon-en (Fran- »zian). F. de LESSEPS. Comte Ferdinand de LESSEPS, hainbertze »eskandaletan salsatu dena (Canal de Suez egin zuena, eta Panama-ko »afer zikin haietan ere omen) arras apal da. Ioan den igandean hil- »zera zohala uste zuten. Ezta mintzatzen ahal eta haur bat bezala »da: ezduela aste hau pasatuko diote midikuek.»

Beste aldi batez, jarraikiko dugu Astekari hortatik, zenbait artikulo interesgarri ematen.

A. IRIGARAY.